

Levha Tektoniği Sözlüğü

ESEN ARPAT Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü, Ankara

Levha tektoniği konusunda son 10 yıldaki çok yoğun uğraşlarla birlikte bu kuramla ilgili çok sayıda yeni sözcük İngilizce yerbilimleri diline girmiştir. Yeni olmalarına karşın önemlerinden ötürü çok yaygın ve sık olarak kullanılan bu sözcükleri Türkçe yerbilimleri diline en uygun karşılıkları ile yerleştirmenin yararları üzerinde görüş birliğine yaklaşılmıştır.

Aşağıdaki çizelgede, levha tektoniğinde çok kullanılan terimlerin büyük bir bölümü için karşılıklar verilmektedir. Bu karşılıkların bir bölümü levha tektoniği ile ilgili yayınlarda daha önce yer almış sözcüklerdir. Karşılıkların küçük bir bölümü ise yeni önerilerden oluşmaktadır.

Yeryuvarı ve insan sayfalarında terimler üzerinde tartışarak, yaygın olarak benimsenebilecek terimlere ulaşmanın olanaklı olduğuna yazar inanmakta ve aşağıdaki çizelge ile bu yolda bir katkı amaçlamaktadır.

plate — levha

levha'nın yanı sıra tabla ve plaka da kullanılmaktadır. Tabla geometrik belirsizliğinden dolayı uygun bir terim olarak gözükmemektedir. Plaka Fransızca'da kullanılan *tectonique des plaques* dan alınmıştır. Plaka ses düzeni bakımından Türkçe'ye çok aykırı düşmektedir. Bu bakımdan daha az sakıncalı olan ve Türkçe'de halk arasında daha yaygın olarak kullanılan levha sözcüğü yeğlenmelidir.

rigid plate - berk levha

microplate - mikro levha

levhacık sözcüğünün de uygun olacağı düşünülebilir.

Ancak yazarın kanısına göre mikro ön-eki Türkçe'ye atılamayacak kadar köklü olarak yerleşmiştir.

plate tectonics - levha tektoniği

sea - floor spreading - deniz tabanı yayılması

ridge - sırt (mid-ocean ridge - okyanus ortası sırt; Mid-Atlantic Ridge - Atlantik-ortası Sırt)

rise - kabartı (East Pacific Rise - Doğu Pasifik Kabartısı)

pull-apart zone - aralanma kuşağı

zon karşılığında kuşak sözcüğü genellikle uygun düşmektedir; ancak, aynı sözcüğün İngilizce'de değişik anlam taşıyan belt için de kullanılmasının zorunluluğu ortaya bir sorun çıkartmaktadır.

oceanic crust - okyanusal kabuk

continental crust - kıtasal kabuk

lithosphere - taşıyıcı (oceanic lithosphere - okyanusal taşıyıcı)

asthenosphere - enezyuvar

Sözcük Yunanca, zayıf güçsüz anlamındaki *asthenos*'dan türetilmiştir. Türkçe bir sözcük olan enez güçsüz, zayıf, cılız anlamındadır.

cumulate pluton s- küme plütonlar

layered cumulates - tabakalı kümeler

depleted mantle - soğurulmuş manto

mantle plume - manto sorguğu

hot spot - sıcak nokta

seamount - deniz tepesi

trench - hendek

island arc - ada yayı

rear-arc basin - yay ardı havza

marginal basins - kenar havzalar

subduction - yitim

Latince *subdictio* dan türetilmiş olan bu sözcüğü İngilizce'de *act of taking away*, *withdrawal* anlamında olmasına karşın üzerine çıkartma anlamında olan *obduction*'ın karşılığı olarak benimsenme eğilimi vardır. Alta dalma terimi *subduction* karşılığı olarak bazı yazarlarca önerilmiştir; ancak, bu terim olayın tümünü yansıtmadığından uygun gözükmemektedir. Çıkartma sözcüğü önerilebilirse de bu sözcüğü İngilizce'deki *subtract* karşılığı olarak korumak uygun olur. *Subduction* olayı alta dalan levhanın manto içinde tüm özelliklerini kaybederek yok olmasını da kapsadığından yitim uygun gözükmemektedir.

subduction of lithosphere - taşıyıcının yitimi

subduction zone - yitme zonu

subducted - yitik (subducted plate - yitik levha)

subducting - yiten (yitmekte olan)

facing plate - alın levhası

plate collision - levha çarpışması

obduction - üzerleme

yer ile ilgili fiiller *le* eki ile türetilmektedir: sağ-sağlamak; sol-sollamak; orta-ortalamak vb gibi.

mélange - karışık

complex - karmaşık

suture zone - yama kuşağı (suture-yama, suture line-yama çizgisi)

triple junction - üçlü kavşak

triple point junction - üçlü nokta kavşak (1 takısı kullanılmak gerekir)

transform fault - dönüşüm fayı

extinct transform fault - körelmiş dönüşüm fayı

fossil transform fault - fosil dönüşüm fayı

plate margin - levha kenarı

plate boundary - levha sınırı

leading edge - ön kenar

trailing edge - ard kenar

accreting plate boundary - eklenir levha sınırı

consuming plate boundary - harcanır levha sınırı

accreting margin - eklenir kenar

constructive margin - yapıcı kenar

destructive margin - bozucu kenar

convergent margins - yakınsayan kenarlar

divergent margins - iraksayan kenarlar